

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статистичний щорічник України за 2010 р. / [за ред. О. Г. Осауленка]. - К. : ТОВ "Август Трейд", 2011. - 560 с.
2. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : [монографія] / [О. І. Амоша, С. С. Аптекарь, М. Г. Білопольський, С. І. Юрій та ін.]. - Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2011. - 848 с.
3. Хотомлянський О. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства / О. Хотомлянський, П. Знахуренко // Фінанси України. - 2007. - № 1. - С. 111-119.
4. Экономическая кибернетика / [Лысенко Ю. Г., Егоров П. В., Овечко Г. С., Тимохин В. Н.]. - Донецк : ООО "Юго-Восток, ЛТД", 2008. - 516 с.
5. Балацкий Е. В. Воспроизводственный цикл и налоговое бремя / Е. В. Балацкий // Экономика и математические методы. - 2000. - Том 36. - № 1. - С. 3-16.
6. Бродский Б. Е. Анализ влияния цен природного газа и тарифов на электроэнергию на макроэкономические показатели в России на основе дезапирегированной модели / Б. Е. Бродский // Модернизация экономики и государство. - М. : Изд. дом ГУ - ВШЭ, 2007. - Т. 2.
7. Дербенцев В. Д. Моделирование складових валової доданої вартості / В. Д. Дербенцев // Моделивання та інформаційні системи в економіці : сб. наук. праць. - К. : КНЕУ, 2010. - Вип. 81. - С. 144-150.
8. Моделирование издержек и прибыли предприятия // Экономика БГУ [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.economy-web.org/?p=499>.

V. Krylenko

FACILITATING MECHANISM OF HOME ENTERPRISES EARNING POWER

The earning power dynamics of market participants of Ukraine for the period of 2000, 2005-2010 has been analyzed; reasons of profit shrinkage have been studied. The financial results of different fields of economics in 2010 have been assessed. The mechanism of earning power has been suggested. Economic and mathematical models of profitability of an enterprise have been given.

Key words: market participants, economic and mathematical models, matrix of leading coefficients, mechanism, profit, financial results.

© В. Криленко

Надійшла до редакції 10.02.2012

УДК 330.342

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

МИХАЙЛО КУЖЕЛЄВ,

кандидат економічних наук, доцент кафедри "Фінанси і банківська справа"
Донецького національного університету

У статті розглянуто історичні й трансформаційні аспекти формування національної моделі корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) та основні тенденції її розвитку. Запропоновано основні підходи до формування національної моделі КСВ, які дозволять підвищити рівень корпоративної культури в суспільстві, розробити рекомендації щодо формування національної моделі корпоративної соціальної відповідальності.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, модель корпоративної соціальної відповідальності, стейкхолдери, конфлікт інтересів, корпорація.

Постановка проблеми. Питання формування національної моделі корпоративної соціальної відповідальності, досліджувані в контексті досягнення довгострокового економічного росту, докорінно змінюють роль корпорацій в умовах ринкової системи господарювання і є базовим елементом існування корпоративних відносин у тому вигляді, у якому цього вимагає час, а саме: трансформації корпорації у багатоскладну інституцію, що базується на соціальних засадах. Чим ефективніше функціонує корпоративний сектор, тим здоровіший соціум, а чим здоровіше суспільство, тим успішніше функціону-

ють національні корпорації. Така парадигма корпоративних відносин проста й вигідна для всіх суб'єктів, але дотепер не реалізована в Україні.

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) - це, насамперед, філософія поведінки й концепція побудови державою, суспільством і корпораціями своєї діяльності з акцентом на такі соціально-економічні орієнтири [1]:

- 1) виробництво якісної продукції, робіт і послуг;
- 2) створення високооплачуваних робочих місць, виплата легальних зарплат та інвестиції в персонал;
- 3) неухильне виконання вимог податкового, трудового, екологічного законодавства;

№ 2 (116) березень-квітень 2012 р.

4) дотримання інтересів усіх зацікавлених осіб (стейкхолдерів);

5) ефективне ведення бізнесу, орієнтоване на ріст добробуту власників;

6) дотримання суспільних очікувань і корпоративної культури;

7) внесок у формування громадянського суспільства через партнерські програми й проекти розвитку територіальних громад.

Процеси глобалізації світової економіки й прагнення України інтегруватися в ЄС призвели до появи низки проблем, із якими національні корпорації раніше не стикалися: необхідність брати на себе певні соціальні зобов'язання за придбаними іноземними активами, дотримання міжнародних вимог щодо етичного ведення бізнесу й жорсткі умови європейських інвесторів щодо екологічного аудиту проектів. Додатковим стимулом для формування національної моделі КСВ стало й поступове впровадження принципів Глобального договору ООН серед українських корпорацій. Таким чином, формування національної моделі корпоративної соціальної відповідальності - це один із ключових напрямків у системі корпоративних відносин. В українській економічній науці не приділяється достатньої уваги цим питанням, що стримує розвиток економічної системи в цілому й формування ефективних відносин у трикутнику "держава-суспільство-корпорація".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні основи окресленої проблеми були закладені в дослідженнях таких учених, як К. Маркс, М. Фрідман, Г. Боуен, К. Девіс, Р. Бломстром, Дж. МакГуір, С. Сеті, А. Керолл. Питання соціальної відповідальності в корпоративних відносинах розглядалися і в роботах вітчизняних науковців, зокрема В. М. Гейця, Л. І. Дмитриченко та ін.

Метою статті є аналіз методологічних основ формування регіональних моделей соціальної відповідальності й розробка рекомендацій щодо формування національної моделі корпоративної соціальної відповідальності, яка дозволить вирішити низку завдань у трикутнику "держава-суспільство-корпорація", пов'язаних із фінансуванням соціальних проектів і програм в умовах економічної рецесії, та підвищити рівень корпоративної культури в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. До осмислення категорії "відповідальність" людство звертається з давніх часів. Як філософська категорія відповідальність є частиною сукупності різноманітних відносин особистості й суспільства, вона пронизує всі сфери життєдіяльності людей, є невід'ємним елементом усіх форм громадської й індивідуальної свідомості. З філософської точки зору "відпові-

дальність" - це поняття, що відображає об'єктивний, історично конкретний характер відносин між особистістю, колективом, суспільством у площині свідомого виконання висунутих до них взаємних вимог [2].

Відповідальність як категорія соціології інтерпретується як обов'язок і готовність суб'єкта відповідати за вчинені дії та їх наслідки [3]. Соціальна відповідальність - це елемент взаємодії індивідів, організацій між собою, що зважає на певні очікування оточуючого соціального середовища й усвідомлює свій обов'язок перед суспільством, ураховуючи соціальні норми, цінності й закони, які склалися [4].

Отже, соціальна відповідальність корпорації як суб'єкта соціально-економічної діяльності передбачає готовність відповідати за наслідки фінансово-господарської діяльності, а також здатність брати участь у житті суспільства.

Основи побудови регіональних моделей КСВ були закладені ще в 50-ті роки минулого століття, коли було розроблено ряд релевантних концепцій, серед яких найбільшу популярність одержали "соціальна відповідальність бізнесу", "соціальна відповідальність бізнесменів", "корпоративна соціальна відповідальність", "корпоративна соціальна сприйнятливність", "корпоративна соціальна діяльність", "корпоративна соціальна сумлінність" [5]. Так, М. Фрідман відзначав, що "висловлювання бізнесменів із приводу соціальної відповідальності, можливо, приносять їм у короткостроковій перспективі престиж. Однак це дозволяє підсилити й без того переважаючу думку про те, що гонитва за прибутком є нечесною й аморальною справою і її необхідно стримувати й контролювати за допомогою зовнішніх сил" [6].

У 80-ті рр. ХХ ст. вищезгадані теорії еволюційно трансформувалися в концепції "зацікавлених сторін" й "етики бізнесу", які, у свою чергу, лягли в основу формування регіональних моделей КСВ. Очевидно, що в таких умовах виникла об'єктивна необхідність у розробці методологічних підходів до впровадження вищезгаданих теорій у корпоративну практику.

У цьому зв'язку поширення одержав підхід А. Керолла, що запропонував погоджувати всі концепції з розвитком теорії корпоративної соціальної відповідальності [7]. За А. Кероллом, соціальна відповідальність бізнесу являє собою багаторівневу відповідальність і містить у собі економічні, юридичні, етичні, а також дискреційні очікування, які суспільство висуває організаціям у певні моменти (рис. 1). Як бачимо з рис. 1, вона носить одновекторний характер, що притаманно раннім стадіям розвитку корпоративних відносин.

Рис. 1. Піраміда соціальної відповідальності А. Керолла.

Саме модель А. Керолла береться сьогодні за основу при побудові моделей КСВ [8]. Головна мета

будь-якої корпорації - економічна, тобто її діяльність спрямована на одержання прибутку. Іншими слова-

ми, будь-яка фірма, що реалізує свою економічну відповідальність перед суспільством, уже соціально відповідальна. Разом із тим, компанія має бути законотрунхяна й діяти в межах устанавленого правового поля - це юридична відповідальність. Етична відповідальність визначає межі поведінки корпорації, дотримання яких законодавчо не закріплене, але суспільство очікує на таку поведінку відповідно до моральних норм й очікувань, що склалися. Філантропічна (дискреційна) відповідальність передбачає той або інший ступінь добровільної участі в розвитку добробуту суспільства.

Тракування КСВ як піраміди само по собі не дає відповідей на всі питання, що висувуються до соціальної відповідальності, але дозволяє їх систематизувати. У 2003 р. А. Керолл модифікував піраміду шляхом віднесення філантропічної відповідальності до категорії етичної або економічної відповідальності, тому що, займаючись "стратегічною філантропією", компанії нерідко керуються економічними мотивами, ґрунтуючись на своїй економічній відповідальності. Як наслідок, "піраміда Керолла" має форму трирівневої моделі, що відображає взаємозв'язки економічної, юридичної й етичної КСВ [9]. На нашу думку, її також можна відобразити у вигляді проекції піраміди у двовимірному просторі, координатними осями якого є структура й рівень КСВ (рис. 2).

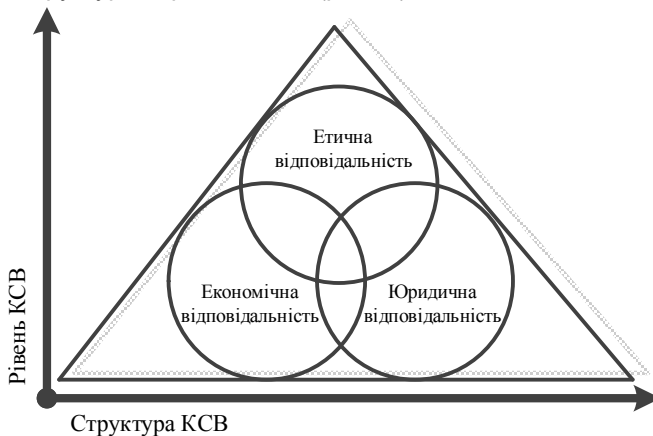

Рис. 2. Трирівнева двовірна модель КСВ.

Таким чином, модель КСВ можна розглядати як систему "відповідальностей" корпорації, що визначає комплекс соціально відповідальних дій і заходів. Мотивом для соціально відповідальної поведінки є очікування стейкхолдерів, дії яких обумовлюють економічний успіх корпорації, а отже, і її існування.

На нашу думку, в умовах динамічного зовнішнього середовища доцільно розглядати КСВ як кубічну модель (рис. 3).

Саме кубічна тривекторна структура КСВ дозволяє детально розглянути систему корпоративних відносин, які виникають у трикутнику "держава-суспільство-корпорація" у проекціях "економічна відповідальність - юридична відповідальність", "економічна відповідальність - етична відповідальність" і "юридична відповідальність - етична відповідальність", для вибору оптимальної моделі КСВ для України.

Результати досліджень, проведених аналітичною компанією Economist Intelligence Unit (EIU), свідчать про те, що соціально-відповідальна корпора-

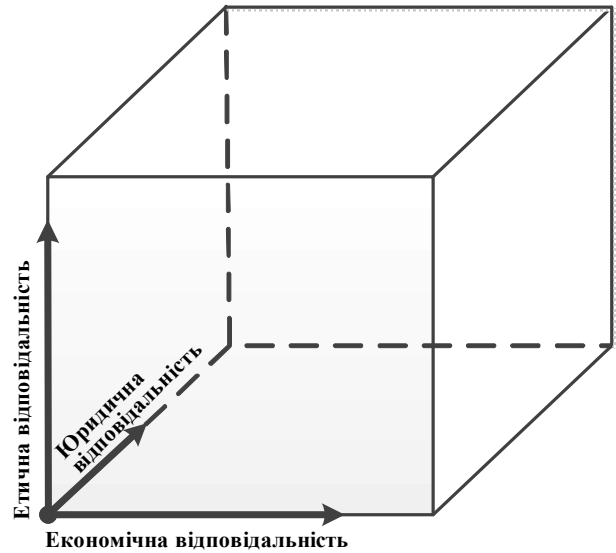

Рис. 3. Кубічна модель КСВ.

ція буде свою фінансово-господарську діяльність на таких основних засадах [10]: 1) здійснює чесний бізнес; 2) гарантує високу якість продукції, робіт та послуг; 3) опікується безпекою споживачів продукції; 4) надає безпечні умови праці; 5) веде "білу" фінансову звітність; 6) не підкупує урядовців; 7) швидко й чесно ліквідує "етичні проколи"; 8) буде чесні й прозорі відносини з ринковими контрагентами; 9) забезпечує соціальний захист працівникам компанії, які досягли пенсійного віку; 10) опікується питаннями екології; 11) підтримує освітні й дослідницькі програми; 12) надає підтримку територіальним громадам; 13) спонсорує заходи, що проводяться місцевими організаціями; 14) підтримує мистецтво.

Дослідження також показало, що корпорації, які приділяють особливу увагу так званим проблемам стійкості ресурсів, випереджають конкурентів як за обсягами продажів, так і за розмірами отриманого прибутку. А головним результатом від впровадження системи КСВ топ-менеджери корпорацій вважають залучення нових клієнтів і підвищення вартості акцій на фінансовому ринку.

В Україні спроби формування моделі корпоративної соціальної відповідальності мали місце під час переходу до ринкової системи господарювання, приватизації колишніх державних підприємств і формування на їхній базі нових корпоративних структур.

На нашу думку, умовно можна виділити декілька етапів формування національної моделі КСВ:

Перший етап (1991 - 2000 рр.). У цей період відбувається скорочення соціальної інфраструктури корпорацій шляхом скидання "соціалки" на баланс муніципалітетів. Спостерігаються поодинокі факти добродійності й меценатства, але в дещо "диких" формах за рахунок "чорної каси", безсистемно й за принципом "латання дірок".

Другий етап (2001 - 2005 рр.) характеризується стабілізацією соціальної інфраструктури. Корпорації повернулися до системи довгострокового планування й стали співвідносити короткострокові вигоди від скидання соціальної інфраструктури з довгостроковими вигодами від її збереження й розвитку. Спостерігається перехід від безсистемного меценатства до фінансування соціальних проектів і програм, по-

чинається формування національної системи КСВ у широкому значенні.

Третій етап (2006 р. - до сьогодні) пов'язаний із підписанням 34 національними корпораціями Глобального договору ООН. Глобальний договір став для українських корпорацій першим документом, що містить систематизовану концепцію корпоративної соціальної відповідальності, яка дотепер залишається найбільшою національною платформою для корпоративного громадянства й рушійною силою соціальної відповідальності в корпоративному секторі економіки. На цей момент мережа Глобального договору в Україні нараховує понад 154 підписантів, тобто навіть у період економічної кризи до неї продовжували приєднуватися нові члени. Крім того, сучасний етап характеризується тим, що відбувається оптимізація соціальної інфраструктури. Функціонування соціальних об'єктів стало розглядатися корпораціями в рамках реалізації усвідомленої соціальної політики. Відбулося формування інститутів корпоративної філантропії - корпоративних і приватних фондів (Фонд Віктора Пінчука, Фонд Р. Ахметова "Розвиток України" та ін.), створюються недержавні організації, що займаються впровадженням стандартів соціальної відповідальності в корпоративний сектор і процес підготовки управлінських кадрів (наприклад, Центр "Розвиток КСВ", м. Київ).

Оцінюючи поточну ситуацію формування української моделі КСВ, можна відзначити таке.

1. Україна йде шляхом формування так званої змішаної моделі КСВ, яка передбачає залучення державних і суспільних інститутів у процес узгодження суспільних інтересів за умови, що корпорації й профспілки зберігають автономію, тобто витримуються принцип добровільності. В Україні громадянське суспільство перебуває в стадії формування, ступінь суспільної самосвідомості залишається низьким, тому добровільне дотримання принципів і правил КСВ має співвідноситись із державним регулюванням і контролем соціально відповідальної поведінки корпорацій.

2. З моменту підписання Глобального договору ООН значно виріс рівень розуміння КСВ. Так, корпорації, які вважають, що бізнес повинен брати активну участь у вирішенні соціальних й екологічних проблем, у порівнянні з 2005 роком стало вдвічі більше [11]. Це свідчить про те, що, з одного боку, соціальна відповідальність одержує визнання з боку корпорацій і їх участь у вирішенні соціальних й екологічних проблем суспільства стає неминучою; з іншого боку, держава почала активніше залучати корпоративний сектор до вирішення соціальних й екологічних проблем суспільства.

3. Змінилися й пріоритети національних корпорацій у сфері соціальної відповідальності. Так, якщо у 2005 році тільки 31,3 % корпоративних структур назвали соціальну відповідальність у ряду своїх пріоритетів, то в 2010 році їх вже стало 55 %. Крім того, якщо в 2005 році соціально відповідальна поведінка декларувалася переважно великими корпораціями, то в 2010 році це не залежить від масштабів діяльності корпорації [11].

4. Пріоритетним напрямком соціальної відповідальності для українських корпорацій є трудові практики: три чверті опитаних компаній реалізують соціальні програми для власного персоналу (заходи щодо оплати праці, соціальний пакет, медичний пакет, пенсійне забезпечення, регулювання робочого

часу, відсутність дискримінації при працевлаштуванні тощо) [11].

5. Більшість національних корпорацій не бажають фінансувати програми із захисту природних ресурсів і співробітництва із суспільством. Серед тих компаній, які впроваджують екологічну відповідальність, найпоширеніші практики застосування енергозберігаючих технологій, а також програми сортування й утилізації відходів.

В умовах економічної рецесії дискусія щодо корпоративної соціальної відповідальності стає особливою гострою. З одного боку, головна відповідальність корпорацій перед суспільством у таких умовах - вижити, з іншого боку, корпорація не повинна при цьому згортати свої програми соціальної відповідальності. На наш погляд, розв'язанням цієї дилеми може стати інтеграція програм КСВ в корпоративну стратегію, що дозволить розглядати їх як необхідну умову сталого розвитку, а не як статтю вимушених видатків. Крім того, повинен відбутися поступовий зсув ініціативи в системі соціального партнерства в бік держави як гаранта соціального добробуту в суспільстві. У таких умовах державі як суб'єкту корпоративних відносин необхідно:

- розробити й прийняти Національну стратегію розвитку соціальної відповідальності;
- впровадити принципи соціальної відповідальності в діяльність державних і місцевих органів влади;
- розробити комплекс заходів для податкового стимулювання соціально відповідальних корпорацій, а також використовувати інші форми державної підтримки;
- сприяти створенню й розвитку фондів соціально відповідального інвестування;
- прийняти нормативні документи, що регламентують вимоги до розкриття інформації корпораціями і їхньої соціальної звітності;
- знизити можливості адміністративного тиску місцевих органів влади на корпоративний сектор;
- розробити програми підготовки кваліфікованих кадрів у сфері КСВ.

Висновки

Процес формування національної моделі КСВ в Україні пов'язаний із переходом до добровільного прийняття соціальних стандартів і норм поведінки під державним контролем узятих зобов'язань. Важливе місце в контексті розвитку національної моделі КСВ займає розробка вимог до розкриття інформації, впровадження стандартів формування й перевірки соціальної звітності бізнесу, створення ринку корпоративного контролю, що буде сприяти зміцненню рейтингів як окремих корпорацій, так і держави в цілому. Перспективи подальших досліджень полягають, на нашу думку, в аналізі взаємозв'язків рівнів податкового вилучення, штрафних санкцій і соціальної відповідальності корпорацій у контексті кубічної моделі КСВ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Corporate Social Responsibility: the WBC SD's Journey, 2002. - P. 5.
2. Философский словарь / [под ред. С. С. Аверинцева, Э. А. Араб-оглы и др.]. - М. : Сов. энциклопедия, 1989. - 815 с.
3. Новая философская энциклопедия : в 4 тт. / [под ред. В. С. Стёпина]. - М. : Мысль, 2001. - 534 с.
4. Williams C. A. Corporate Social Responsibility in a Comparative Perspective / C. A. Williams // The Oxford Handbook

№ 2 (116) березень-квітень 2012 р.

of Corporate Social Responsibility. - Oxford : Oxford University Press, 2008.

5. Благоев Ю. Е. Генезис концепции корпоративной социальной ответственности / Ю. Е. Благоев // Вестник С.-Петербур. ун-та. - 2006. - № 2. - С. 3-24. - (Сер. Менеджмент).

6. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to increase its Profit / M. Friedman // New York Times Magazine. - September, 13, 1970. - P. 122-126.

7. Carroll A. B. A three dimensional conceptual model of corporate performance / A. B. Carroll // Academy of Management Review. - 1979. - № 4 (4). - P. 497-505.

8. Carroll A. B. The pyramid of corporate social responsibility:

Toward the moral management of organizational stakeholders / A. B. Carroll // Business Horizons. - 1991. - № 34 (4). - P. 39-48.

9. Schwartz M. S. Corporate social responsibility: A three-domain approach / M. S. Schwartz, A. B. Carroll // Business Ethics Quarterly. - 2003. - № 13. - P. 503-530.

10. Economist Intelligence Unit : сайт EIU [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.eiu.com>.

11. Розробка національного стандарту з КСВ // Сайт Центру розвитку корпоративної соціальної відповідальності [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.csr-ukraine.org/partneri.html>.

M. Kugeliev

FORMING OF NATIONAL MODEL OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

The article reviews a historic and transformational aspects of the national model of corporate social responsibility and the main trends of its development, provides the main approaches to the formation of a national model of CSR that will improve the level of corporate culture in society.

Key words: corporate social responsibility, model of corporate social responsibility, stakeholders, conflict of interests, corporation.

© М. Кужелєв

Надійшла до редакції 27.02.2012

УДК 330.34:336.012

ОЦІНКА РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

НАТАЛІЯ ОГОРОДНІКОВА,

аспірант Приазовського державного технічного університету, м. Маріуполь

У статті розглянуто методи оцінки рівня соціальної відповідальності підприємств у контексті управління ресурсами Пенсійного фонду України. Досліджено взаємозв'язок соціального потенціалу й соціальної відповідальності бізнесу. Запропоновано систему показників оцінки рівня соціальної відповідальності підприємств. Розроблено рекомендації щодо формування механізму стимулювання соціальної відповідальності підприємств.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціально-економічний потенціал, соціальні ресурси, соціальні резерви, соціальні витрати, соціальне забезпечення, єдиний соціальний внесок, соціальна політика, соціальні інвестиції.

Постановка проблеми. Перехід України до стабільного економічного розвитку, її інтеграція до європейського і світового співтовариства потребують запровадження сучасних практик взаємодії держави й бізнесу, а також бізнесу й суспільства, які б дозволили посилити взаємну відповідальність усіх учасників суспільного життя, створити умови для подальшого стабільного розвитку суспільства, засновано на врахуванні якнайширшого кола інтересів.

Одним із найважливіших напрямків соціальної відповідальності бізнесу є виконання зобов'язань перед Пенсійним фондом України. Від здатності підприємств забезпечувати працівникам гідний рівень оплати праці, фінансувати соціальні заходи,

що, у свою чергу, визначається рівнем розвитку соціально-економічного потенціалу підприємств, залежить рівень надходжень до Пенсійного фонду України. Пошук шляхів забезпечення фінансових доходів солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні в умовах проведення реформи пенсійної системи надає особливої актуальності вирішенню проблем зростання соціально-економічного потенціалу підприємств і підвищення їх соціальної відповідальності.

Найсуттєвішими факторами, які впливають на формування доходів Пенсійного фонду України в сучасних умовах, є:

- сукупний обсяг витрат на оплату праці персона-

№ 2 (116) березень-квітень 2012 р.